

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-674-4-32>

**PROMISING AREAS FOR IMPROVING LEGAL MEANS
OF EXTRAJUDICIAL CONTROL OVER THE ACTIVITIES
OF PUBLIC ADMINISTRATION ENTITIES IN THE FIELD
OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY**

**ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ
ЗАСОБІВ ПОЗАСУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ
СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Nadieiko M. M.

*PhD in law
Ukraine*

Надейко М. М.

*кандидат економічних наук
Україна*

Удосконалення позасудового контролю за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності в Україні є важливим напрямом розвитку сучасної системи адміністративного права та публічного управління. Такий контроль виступає складовим елементом механізму забезпечення законності у діяльності органів виконавчої влади та інших суб'єктів владних повноважень, а також засобом гарантування дотримання прав та законних інтересів суб'єктів господарювання. В умовах трансформації системи державного управління, інтеграції України до європейського правового простору та необхідності формування сприятливого інвестиційного клімату особливої актуальності набуває формування ефективної системи позасудового контролю, здатної оперативно реагувати на порушення у сфері підприємницької діяльності та запобігати надмірному адміністративному втручання у господарські процеси.

Позасудовий контроль у сфері підприємницької діяльності слід розглядати як комплекс організаційно-правових механізмів, спрямованих на перевірку законності, обґрунтованості та ефективності рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації без застосування судових процедур. Його сутність полягає у можливості вирішення конфліктів між суб'єктами господарювання та органами державної влади шляхом використання адміністративних, регуляторних, фінансово-контрольних та інституційних механізмів, що дозволяє значно зменшити навантаження на судову систему та забезпечити більш швидке відновлення порушених прав підприємців. Разом з тим, сучасний стан розвитку вказаних механізмів в Україні характе-

ризується наявністю низки структурних та нормативних проблем, серед яких слід виділити фрагментарність законодавчого регулювання, недостатню координацію між органами контролю, обмеженість повноважень окремих інституцій, а також недостатній рівень інституційної незалежності органів, що здійснюють контрольні функції.

Одним із ключових напрямів удосконалення позасудового контролю є модернізація законодавчої основи державного нагляду та контролю у сфері господарської діяльності. Особливого значення у цьому контексті набуває вдосконалення положень Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [1]. Зокрема, доцільним є уточнення та розширення принципів здійснення контрольної діяльності. До традиційних принципів законності, об'єктивності та неупередженості доцільно додати принцип пропорційності адміністративного втручання, принцип ризикорієнтованості контрольних заходів, принцип відкритості інформації про контрольні процедури та принцип превентивності державного контролю. Запровадження таких принципів дозволить переорієнтувати систему державного контролю з каральної моделі на модель партнерської взаємодії між державою та бізнесом.

Важливим напрямом законодавчого вдосконалення є також деталізація процедур адміністративного оскарження рішень органів державного контролю. Наразі механізми адміністративного оскарження нерідко характеризуються складністю процедур, тривалістю строків розгляду скарг та недостатньою прозорістю прийняття рішень. З метою підвищення ефективності цього інституту доцільним є внесення змін до законодавства, зокрема, Закону України «Про адміністративну процедуру» [2], спрямованих на встановлення скорочених процесуальних строків розгляду скарг (не більше 10 днів, за виключенням якщо справа складна і її неможливо вирішити у цей строк), обов'язковість публічного оприлюднення результатів їх розгляду (у вигляді узагальненої деперсоніфікованої практики), а також створення єдиної електронної системи адміністративного оскарження з автоматизованим моніторингом строків розгляду скарг. Крім того, необхідним є створення єдиного державного електронного реєстру контрольних заходів, який забезпечував би відкритий доступ до інформації про проведення перевірок, їх результати та прийняті рішення.

Особливе місце у системі позасудового контролю посідає інститут бізнес-омбудсмена, який виконує функцію незалежного посередника між бізнесом і державою. Основною метою діяльності цього інституту є розгляд скарг підприємців на неправомірні дії або бездіяльність органів публічної адміністрації, сприяння врегулюванню конфліктів у досудовому порядку та формування рекомендацій щодо вдосконалення

державної політики у сфері підприємництва. Разом з тим, сучасний статус цієї інституції в Україні характеризується відсутністю належного законодавчого закріплення, що обмежує її можливості впливу на діяльність органів державної влади. Наразі постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради бізнес-омбудсмена» № 691 від 26 листопада 2014 року затверджено Положення про Раду бізнес-омбудсмена, яка є постійно діючим консультативно-дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України [3]. Таким чином, інститут бізнес-омбудсмена має статус консультативно-дорадчого органу при уряді, а не незалежного органу, створеного законом.

З огляду на це доцільним є прийняття спеціального закону, який би визначив правовий статус установи бізнес-омбудсмена, порядок її формування, гарантії незалежності, механізми фінансування та інструменти реалізації її повноважень. У такому законі доцільно передбачити обов'язковість розгляду органами державної влади рекомендацій бізнес-омбудсмена, а також встановити процедури реагування на випадки систематичних порушень прав суб'єктів господарювання. Важливим елементом посилення ефективності діяльності цієї інституції може стати надання їй права ініціювати проведення службових перевірок щодо посадових осіб органів публічної адміністрації, звертатися до органів дисциплінарної відповідальності та подавати пропозиції щодо скасування або перегляду регуляторних актів, які створюють необґрунтовані адміністративні бар'єри для підприємницької діяльності.

Не менш важливим напрямом удосконалення позасудового контролю є підвищення ефективності діяльності Державної регуляторної служби України. Цей орган відіграє ключову роль у забезпеченні реалізації державної регуляторної політики та контролю за дотриманням принципів доцільності, ефективності та збалансованості регуляторних рішень. В умовах сучасного розвитку економіки доцільним є розширення повноважень цього органу у сфері аналізу регуляторного впливу. Зокрема, до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [4] доцільно внести зміни, які передбачатимуть запровадження механізму попереднього контролю регуляторних актів засобами технології штучного інтелекту, що передбачає їх перевірку (автоматизовану експертизу) на відповідність принципам державної регуляторної політики ще до моменту їх прийняття (аналіз штучним інтелектом можливих результатів регуляторного впливу, економічних та інших наслідків). Такий механізм дозволить запобігати появі нормативних актів, які створюють надмірні адміністративні бар'єри для підприємницької діяльності. Крім того, доцільним є розширення повноважень суб'єктів

владних повноважень Державної регуляторної служби України щодо призупинення дії регуляторних актів, які були прийняті з порушенням процедур регуляторної політики або суперечать принципам економічної доцільності.

Суттєве значення для підвищення ефективності позасудового контролю має також реформування системи державного фінансового контролю, зокрема діяльності Державної аудиторської служби України. У сучасних умовах особливої актуальності набуває переорієнтація діяльності цього органу з традиційної моделі постфактум контролю на систему превентивного аудиту, спрямованого на запобігання фінансовим порушенням. З цією метою до Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [5] доцільно внести зміни, які передбачали б розширення інструментів аудиту ефективності використання державних ресурсів, а також посилення аналітичної функції органів державного фінансового контролю (включаючи використання технології штучного інтелекту для здійснення контролю використання державних ресурсів).

Особливого значення у цьому контексті набуває розвиток цифрових інструментів фінансового контролю, що дозволяють здійснювати моніторинг використання бюджетних коштів у режимі реального часу (включаючи використання технології штучного інтелекту для здійснення щоденного контролю використання державних ресурсів). Запровадження таких інструментів сприятиме підвищенню прозорості фінансових операцій та зменшенню ризиків корупційних зловживань у сфері державного управління.

Удосконалення системи позасудового контролю також передбачає посилення координації між різними органами, що здійснюють контрольні функції у сфері підприємницької діяльності. В Україні контрольні повноваження розподілені між значною кількістю органів державної влади, що інколи призводить до дублювання функцій та надмірного адміністративного тиску на бізнес. У зв'язку з цим доцільним є створення єдиної інформаційної системи координації контрольної діяльності, яка забезпечувала б обмін інформацією між різними органами державного контролю та дозволяла б оптимізувати планування контрольних заходів.

Значний потенціал для вдосконалення національної системи позасудового контролю містить також використання позитивного зарубіжного досвіду. Так, на увагу заслуговує принцип пріоритетності інтересів малого та середнього бізнесу при формуванні державної регуляторної політики в зарубіжних країнах. Реалізація цього принципу передбачає обов'язкову оцінку впливу регуляторних рішень на під-

приемницьке середовище, а також проведення широких консультацій з представниками бізнес-спільноти перед прийняттям нормативних актів.

Таким чином, удосконалення позасудового контролю за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності в Україні повинно здійснюватися на основі комплексного підходу, що включає модернізацію законодавчої бази, інституційне зміцнення органів контролю, розвиток цифрових механізмів управління та запровадження ефективних форм взаємодії між державою і бізнесом. Реалізація таких заходів сприятиме підвищенню рівня законності у діяльності органів публічної адміністрації, зменшенню адміністративного тиску на підприємництво та формуванню стабільного і передбачуваного регуляторного середовища, що є необхідною передумовою сталого економічного розвитку держави.

Література:

1. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. Дата оновлення: 08.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення: 12.08.2025).

2. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 12.08.2025).

3. Про утворення Ради бізнес-омбудсмена: постанова Кабінету Міністрів України № 691 від 26.11.2014. Дата оновлення: 23.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-п#Text> (дата звернення: 12.08.2025).

4. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. Дата оновлення: 24.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення: 12.08.2025).

5. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII. Дата оновлення: 14.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення: 12.08.2025).